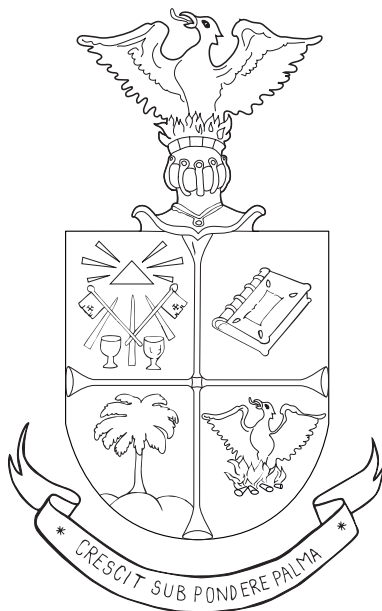

Glossa Iuridica

X. évfolyam, 3. szám

Tematikus szám

Szükség van-e Magyarországon jogi-igazgatási szaknyelvújításra?

Budapest, 2023

Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar

Patrocinium Kiadó

SZERKESZTŐBIZOTTSÁGI ELNÖK:

Miskolczi Bodnár Péter

A SZERKESZTŐBIZOTTSÁG TAGJAI:

Antalóczy Péter, Birher Nándor, Bónis Péter, Böcskei Elvira, Bruhács János, Csáki-Hatalovics Gyula, Cservák Csaba, Czine Ágnes, Dobrocsi Szilvia, Domokos Andrea, Homicskó Árpád Olivér, Jakab Éva, Köbel Szilvia, Kukorelli István, Kun Attila, Liviu Radu, Manzinger Krisztián, Miskolczi Bodnár Péter, Móré Sándor, Osztoivits András, Pulay Gyula, Rixer Ádám, Erik Stenpien, Stipta István, Szabó Imre, Szabó Zsolt, Szalma József, Szuchy Róbert, Tamás András, Tóth András, Tóth J. Zoltán, Törő Csaba Attila, Trócsányi László, Udvary Sándor

FŐSZERKESZTŐ:

Rixer Ádám

FŐSZERKESZTŐ-HELYETTESEK:

Homicskó Árpád Olivér, Szuchy Róbert, Udvary Sándor

SZERKESZTŐK:

Boóc Ádám, Cservák Csaba, Domokos Andrea, Stipta István

E SZÁM SZERKESZTŐI:

FÓRIS ÁGOTA, SÓLYOM RÉKA

ISSN 2064-6887

A tanulmányok és a lapszám elkészítését a Lőrincz Lajos Közjogi Kutatóműhely „Szükség van-e Magyarországon jogi-igazgatási szaknyelvújításra? Jogi-igazgatási terminológiastratégia kialakítása” című pályázata keretében a Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kara támogatta.

Kiadja

Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kara

Felelős kiadó: Prof. Dr. Miskolczi Bodnár Péter, dékán

valamint

Patrocinium Kiadó

Felelős kiadó: Hegedűs Botond László, ügyvezető

TERMÉSZETES/MESTERSÉGES JOGI NYELV

SZABÓ MIKLÓS
professor emeritus (ME ÁJK)

Absztrakt

A nyelvújítás előkérdése a nyelv alkotóságának problémája. Ennek megválaszolása két szélsőség – az igen és a nem – mentén rendezhető el mind a jog, mind a nyelv elméleti megközelítésekor. A jog (teljes) alkotóságára igennel válaszol a jogpozitivizmus, nemmel a természetjogtan; a nyelv tekintetében a poláris ellentétet a tökéletes nyelv keresése és a természetes nyelv filozófiája képviseli. A jogi nyelv egyszerre természetes is, mesterséges is. Mint szaknyelvnek elsődleges feladata a szakmai kommunikáció biztosítása, a mesterséges nyelvekre hajazó feszes, szabatos kifejezésmódot igényel. Ugyanakkor egyrészt szolgálnia kell a jogot is, biztosítva annak rugalmasságát, homályos, meghatározatlan fogalmakkal, másrészt a jog laikus címzettjeit is a közérthetőség nyelvi eszközeivel. Ezek óvatosságra és körültekintésre intenek a jogi nyelv megújítására törekvés során.

Kulcsszavak: jogpozitivizmus, természetjogtan, tökéletes nyelv, természetes nyelv, jogi szaknyelv, nyelvújítás

NATURAL/ARTIFICIAL LANGUAGE OF LAW

Abstract

The preliminary question of a language reform is if language can be created at all. The answers tend towards two extremities: yes and no, in the case of both law and language. Legal positivism says yes to the (full) creatibility of law, while natural law theories' answer is no to that question. Regarding to language, polar opposites are the search for perfect language on the one hand and the philosophy of ordinary language on the other. However, legal language is both natural and artificial. The primary task of legal language as technical language is to ensure professional communication by tight and accurate terms, like artificial languages do. At the same time it has to serve both the working and flexibility of law, using vague and indeterminate terms, and lay addressees of the law guaranteeing linguistic comprehensibility. All

these require precaution and circumspection in reforming legal language.

Keywords: legal positivism, while natural law theories, perfect language, ordinary language philosophy, technical language of law, language reform

1. Bevezetés

A nyelvújítás kérdése – általában és specifikusan a jogi nyelv – a nyelv alkotóságának kérdésébe torkollik. Vajon teljesen ránk van-e bízva, hogy tetszésünk szerint toldjuk-foldjuk, vagy az egyes emberek, csoportjaik és intézményeik akaratával szemben önállósággal és ellenálló-képességgel rendelkezik.¹ A kérdés – egyéb párhuzamok mellett² – egyaránt megfogalmazódik a nyelv és jog számára is. A közös nevező a jog nyelvi természetében rejlik. Bár vannak materiális (pl. épületek, öltözetek) és szociális (pl. viselkedésformák, viszonytípusok) elemei is, a jogrendszer alapvetően szimbolikus rendszer, azon belül meghatározó módon nyelvi rendszer.³

2. A jog alkotósága

A jogot tekintve a teljes alkotóság válaszát a pozitivista jogfelfogásokhoz köthetjük – pl. „[A]zt állítani, hogy az isteni jogba ütköző emberi törvények nem kötelezőek, azaz azt állítani, hogy nem törvények, tiszta értelmetlenség.”⁴ –, amelyek a jogalkotói akarat előtt csak pozitív jogi (jogszerűségi, alkotmányossági) korlátokat állítanak. Ugyanilyen alapállásról – bár még nem „pozitivistaként” figyelmeztet Coke is arra, hogy a „természetes ész” nem segít eligazodni a jog mesterséges világában: „A Király nem bírálhat el saját személyében egyetlen ügyet sem, [...] hanem azt valamelyik Bíróságnak kell

1 A dilemmát már a görög filozófia is megfogalmazta: a természettől (*physis*) vagy az embertől (*nomos*) származnak-e a törvényeink, vagyis számunkra adottak vagy általunk tétélezettek.

2 Ehhez lásd pl. SZABÓ Miklós: Jogelmélet és nyelvelmélet. *Magyar Tudomány*, 2006/4, 419–431.

3 Ezzel persze nem áll egyedül. A RIFAT, Mehmet által bevezetett kifejezés – *Homo Semioticus*. Istanbul, Yapi Kredi Yayinlari, 1993 – az ember megkülönböztető jegyeként utal a jelhasználatra; az ugyanilyen módon szerveződő társasság tanulmányozása *szimbolikus interakcionizmus* tárgyát képezi.

4 AUSTIN, John: *Lectures on Jurisprudence*. (I. kötet) London, John Murray, 1911, 215 (az 1885-ös 5. kiadás reprintje) [<https://catalog.hathitrust.org/Record/012517834> (2023. 02. 12.)] Itt az isteni jog a természetjog megfelelője.

megtennie, Anglia jogának és szokásainak megfelelően... [I]gaz, hogy Isten kiváló tudással és természeti adottságokkal áldotta meg Őfenségét; de Őfensége nem tanulta birodalmának, Angliának a jogát, azokat az eseteket pedig, amelyek alattvalóinak az életére, öröklésére, javaira és vagyonára vonatkoznak, nem a természetes értelem szerint kell eldönteni, hanem a jog mesterséges értelme és ítélete szerint, amely jog olyan mesterség, amely hosszú tanulást és gyakorlást igényel, mielőtt valaki eljuthat a megismerésig”.⁵ A jog eszerint ember alkotta jog, mesterséges teremtmény, mint Hobbes Leviatánja, és mesterségbeli tudást (*tekhné/ars*) igényel az előállítására. Az alkotmányosság szélső értéke a korlátok nélküli alkotmányosság, melyet jogi voluntarizmusként szoktunk hivatkozni, de eszméjét már Ulpianus megfogalmazta (hogy aztán Barbarossa Frigyes örvendő újra-felfedezze): *Quod principii placuit legis habet vigorem* – ami a princepsnek tetszik, a törvény erejével bír.⁶

A második, a számunkra adottságot hangsúlyozó álláspont legismertebb képviselői a természetjogászok, mint a klasszikusai között pl. Grotius: „A természetjog annyira változhatatlan, hogy még Isten sem változtathatja meg. Mert habár Isten hatalma mérhetetlen, mégis sok mindent lehet mondani, amire ez a hatalom nem terjed ki. [...] Mint ahogyan tehát Isten nem teheti meg, hogy kétszerkettő ne legyen négy, éppen úgy azt sem teheti, hogy az, ami belső lényegénél fogva rossz, ne legyen az”.⁷ Azonban a pozitív jog elsődlegességének alapján állók is juthatnak arra a következtetésre, hogy a törvényhozó akarathatározása nem elég ahhoz, hogy valóságos, társadalmi érvényességgel is bíró jog szülessen. Éppen erre figyelmeztet Savigny: „Ahogy az egyes ember életét sem egy tökéletes állóképként érzékeljük, hanem állandó organikus fejlődésként, ugyanúgy áll ez a népek életére is, s minden egyes elemére annak, amiből ez az együttes élet összeáll. Így a nyelvben is állandó változást és fejlődést látunk, s hasonlóképpen a jogban is. És ez a változás a belső erőből és késztettségből történő teremtés egyazon törvénye alá esik, függetlenül a véletlentől és egyéni akarattól, mint eredeti keletkezés. Egyedül a nép részesül ebben a természetes fejlődési folyamatban, amely egyáltalán nem csak pusztán változás, hanem a körülményekhez való meghatározott, szabályszerű igazodás, és ezen körülmények között minden egyesnek

5 COKE, Edward: *Prohibitions del Roy*. (12th Report [1607]) In: SHEPPARD, Steve (szerk.): *The Selected Writings and Speeches of Sir Edward Coke*. (1. kötet) Indianapolis, Ind.: Liberty Fund, 2003, 481.

6 *Digesta*, 1. 4. 1. pr.

7 GROTIUS, Hugo: *A háború és béke jogáról*. (I. kötet) (Ford.: Haraszti György et alii) Budapest, Akadémiai Kiadó, 1960, 176–177.

megvan a maga sajátos viszonya a népszellem különös megnyilvánulásához, amelynek révén a jog előáll.”⁸ A jog e felfogás szerint alapjaiban nemcsak a cselekvő egyén, hanem a jogalkotó számára is adott – mint isteni, természeti vagy történeti képződmény.

3. A nyelv alkothatósága

A nyelv tekintetében is evidensen teszünk különbséget természetes és mesterséges nyelv között. A természetes nyelv egy beszédközösségben szerves módon kialakult és a használat során folyton formálódó kommunikációs médium, míg a mesterséges nyelv valamely célból eltervezetten és tudatosan megalkotott jelrendszer, amelynek az esetleges változásai sem organikusak, hanem maguk is célzatos beavatkozás produktumai. A mesterséges nyelvek tipikus példája a matematika és a (klasszikus) logika. Jól definiált elemek sztrikt szabályok szerinti szerveződése teszi lehetővé állítások egyértelmű megfogalmazását és azokból érvényes következtetések levonását. Ezeket a természetes nyelvek nem biztosítják, és ezért ragadt rájuk – már Szókratésszal kezdődően és a Bécsi Kör filozófiájával bezárólag – a „tökéletlenség” bélyege, s indult meg a filozófián belül a „tökéletes nyelv” keresése.⁹ Wittgenstein nyelvfilozófiai fordulata mentette fel aztán a természetes nyelveket a „tökéletlenség” két és félezer éves vádjától, és mutatta be, hogy nyelvünk tökéletesen alkalmas mindarra, amire és ahogyan használni akarjuk. Ezzel utat nyitott a hétköznapi – vagyis természetes – nyelv filozófiája (*ordinary language philosophy*) programja előtt. A „szabad a gazda” tágkeblű fuvallata persze nem söpri el a dilemmáinkat, legfeljebb átfogalmazza azokat. A nyelvbe való alkotó beavatkozás megengedhetőségének normatív korlátja immár a közösség általi használatba vétel remélhetőségének empirikus korlátjaként áll elő. E két poláris változat között számos köztes nyelvváltozat különíthető el, mint az egykor természetes, de beszédközösségüket elvesztő és organikus fejlődésükben megrekedt holt nyelvek, pl. a latin, a természetes nyelvek elemeiből és mintájára szervezett közvetítő nyelvek, mint az eszperantó, vagy éppen (szép)irodalmi, esetleg fantasztikus művek részeként megalkotott nyelvek mint pl. a klingon. E köztes mezőben lelhetők fel a szociolektusok

8 SAVIGNY, Friedrich Karl von: *System des heutigen römischen Rechts*. (1. kötet) Berlin, Veit und Camp, 1840, 16–17. <https://archive.org/details/systemdesheutige01saviuoft/page/n4/mode/2up> (2023. 02. 12.)

9 Vö. ECO, Umberto: *A tökéletes nyelv keresése*. (Ford.: Gál Judit – Kelemen János) Budapest, Atlantisz, 1998.

közé sorolható szaknyelvek is, amelyek egy természetes nyelv egyik változatát – és ezért részét – képezik, azonban tudatosan, tervezetten, teleológikusan hozzák őket létre. A „szak-” előtag (miként a „*Fach-*”, vagy a *tekhné*-ből származó „*technical*” jelző is) a szakmára, mesterségre, mesterségességre utal.

Világos, hogy a jog is és a nyelv is emberi produktum, s mindkettő változik. Úgy látszik azonban, hogy mind a jog, mind a nyelv változása az alkotottság (a tetszés szerint alkothatóság/alakíthatóság) és dologilag adottság szélső értékei között lokalizálható. Ennek mikéntjét a jog tekintetében Dworkin a jogalkalmazásra/ítélkezésre kidolgozva, de a jogalkotásra is kiterjeszthetően a „láncregény”¹⁰ metaforájával szemléltette. Képzeljük el, hogy egy közös regény megírása érdekében több író sorsot húz, s aki az egyes számot húzta, az fogja az első fejezetet írni, aki a kettést, az folytatja a második fejezettel és így tovább, hogy a láncszerűen összekapcsolódó részekből végül előálljon a mű. Ebben a helyzetben az első fejezet írója teljes szabadsággal rendelkezik a műfaj, a kor, a szereplők, a téma stb. megválasztásában, míg az utána következők egyszerre találják szemben magukat az *értelmezés* és az *alkotás* feladatával. Értelmezniük kell azt, ami előttük történt, amit készen megkaptak, és ahhoz igazodva meg kell alkotniuk a folytatást. Az angol-amerikai jogcsaládban, amelynek keretei között Dworkin is mozgott, e folyamat plasztikusan kirajzolódik. A precedensrendszerben a bírói ítéleteknek a hasonló esetekben korábban meghozott ítéletekhez kell igazodniuk, amelyek által előírt döntési mintát azonban a saját esetük specifikus körülményeihez is igazodva tovább is fejlesztik, cizellálják – hogy majd az maga is precedensként szolgáljon. Az európai kontinentális jogban ugyanez a folyamat kevésbé nyilvánvalóan van jelen. A bíró itt látszólag szigorúan kötve van a tételes jogszabályokhoz, amelyek általánossága miatt viszont e szabályokat esetről esetre értelmezniük kell, s ez a művelet a szigorú jog béklyójából való „szabadulóművészet” legfőbb eszköze a kezdetektől: a rétorok működése vagy a *praetori* jogfejlesztés sikere óta. De a jogalkotónak is – ha értelmes, alkalmazható művet akar létrehozni – hasonlóképpen kell építenie a joggyakorlatra, az elődei (törvényhozók, bírók, jogtudósok) által lefektetett jogdogmatikai előzményekre, miközben tovább is építi azokat. Ő nincs gúzsba kötve, de nem is teljesen szabad; s ha mégis elszabadítaná magát a hagyományoktól, annak – vélhetően kudarcos – terhét is vállalnia kellene, hogy újra, előlről lerakja saját alapjait. Ilyen vállalkozás pedig legfeljebb forradalmi viszonyok között minősülhet racionálisnak és remélhet sikert. Ahogy eszerint a jog a gyakorlatban: nem egyes akaratok,

10 DWORKIN, Ronald: *Law's Empire*. Cambridge, Mass., Harvard U. P., 1986, 228–232. Eredetileg: *Law as Interpretation*, *Texas Law Review*, 1982, 527. skk.

hanem egy intézményrendszert működtető közösség összműködése okán folytonosan változik, apránként alakul, a nyelv is úgy változik ugyanezen közösség használata során. Nevezhető ez nyelvfejlődésnek is, azonban helyesebb – értéksemlegesen – a változó körülmények miatt változó igényekhez történő állandó igazodásként kezelni.

4. A „második természet”

A poláris(nak tűnő) ellentétek közötti kiegyenlítés lehetőségét kínálja a „második természet” fogalmának bevezetése. Egyaránt megtaláljuk Pascalnál,¹¹ Kantnál¹² és Hegelnél¹³ is, akik ha egészen másfelől közelítenek is e koncepcióhoz, hasonlót értenek rajta. Eszerint az *első természet* az, amelyben az ember természeti (pszichofizikai) lényként honos és a természeti törvények uralkodnak fölötte. A *második természetet* azonban az ember teremti meg önmaga számára, s ennek szövetét már az ember által a törvény erejére emelt és működtetett *konvenció* adja. A konvenció ismét közös alapfogalom a nyelv és a jog tanulmányozásához, amennyiben tárgyak (a nyelv, illetve a jog) karakterét nevesítik. A ‘természet’ magával hozza a ‘természeti törvény’ feltétlen érvényesség- és érvényesülés-igényét, az ember számára való dologi adottságát, miközben a nyelv is és a jog is az ember által alkotott és folyamatos jelen időben, folytonosan „alkotva van”. Igazi münchenhauseni vállalkozás: saját hajánál fogva húzva ki és emelve-tartva magát az első természet fölé/

11 Pl. „A szokás második természet, amely eltörli az eredetét.” S tovább: „Semmi nincsen, amit ne tudnánk természetünké tenni; nincsen semmi olyan természetes, amit ne tudnánk elveszíteni.” PASCAL, Blaise: *Gondolatok*, 93–94. §§. (Ford.: Pődör László) Szege, LAZI, 2000.

12 Pl. „...cselekedj úgy, *mintha* cselekedted maximájának akaratom révén általános *természettörvénnyé* kellene válnia.” KANT, Immanuel: *Az erkölcsök metafizikájának alapvetése*. In: *Az erkölcsök metafizikájának alapvetése. A gyakorlati ész kritikája. Az erkölcsök metafizikája.* (Ford.: Berényi Gábor) Budapest, Gondolat, 1991, 53. (Kiemelés: Sz. M.)

13 Pl. „A jog talaja általában a *szellemi*, közelebbi helye és kiindulópontja pedig az *akarat*. Az akarat *szabad*, úgyhogy a szabadság az ő szubsztanciája és meghatározása, s a jogrendszer a megvalósult szabadság birodalma, a szellem világa magából a szellemből jött létre mint egy második természet.” HEGEL, Georg Wilhelm Friedrich: *A jogfilozófia alapvonalai*. (Ford.: Szemere Samu) Budapest, Akadémiai Kiadó, 1971, 34. S ha már Hegel, akkor Schelling is – ehhez lásd SANDKÜHLER, Hans Jörg: *Die Geschichte, das Recht und der Staat als „Zweite Natur“*. Zu Schellings politischer Philosophie. *Zeitschrift für philosophische Forschung*, 2001/2, 167–195. <http://www.jstor.com/stable/20485014> (2023. 02. 12.)

fölött. A kísérlet emberi, tehát esendő, folyton sikerre tör, s folyton elbukik, de mégis fennmarad: ritkán hullik egészen vissza. A törekvés a nyelv területén a beszédaktusokra irányítja a figyelmet. Ahhoz, hogy a társadalmi együttműködés – egyáltalán: az együttélés – létrejöhessen és fennmaradhasson, a beszédaktusoknak működniük (J. L. Austin kifejezésével: „boldogulniuk”) kell. Ehhez erőre van szükségük, vagyis törvényként kell fellépniük. Archaikus viszonyok között ezt az erőt rendelte az egyes beszédaktusokhoz az eskü, s ezt az erőt – a szavaknak tulajdonított „jogerőt” – vette át és szolgáltatja tovább a jog is.¹⁴

5. A jogi nyelv természetessége és mesterségessége

A jogi nyelv ugyanakkor, ha a természetes nyelv egy változata is, nem hétköznapi, nem közönséges nyelv(használat). Mint általában a szaknyelvek, monoszémiára törekszik, jól definiált terminológiát dolgoz ki, mely az adott szakma, hivatás, mesterség számára specifikus szómezőbe rendeződik, s elsődleges célja, hogy a mesterség képviselőinek egymás közti akadálymentes kommunikációját biztosítsa. A jogi szaknyelvnek azonban ezen túlmenően van „felfelé” és „lefelé” irányuló többletfunkciója is. „Felfelé” irányuló feladata, hogy ne csak a jogi intézményrendszer működtetőinek egymás közti zavartalan érintkezését tegye lehetővé, hanem magának a jognak a működőképességét is. Ez a jog rugalmasságának biztosítását kívánja meg annak érdekében, hogy a jog korlátozott számú, általánosan és elvontan megfogalmazott szabálya alkalmazható – idomítható – legyen elvileg végtelen, de gyakorlatilag is korlátlan számú, konkrétságában egymástól különböző esetre. S minthogy „nyelvében él a jog”, ez nyelvi eszközökkel érhető el: a meghatározatlan, homályos, megítélésre, belátásra, értelmezésre hagyatkozó fogalmak készletének bevonásával. „Lefelé” irányuló feladata emellett és ezzel együtt, hogy ne csak a jogi intézményrendszer működtetőinek egymás közti zavartalan érintkezését tegye lehetővé, hanem a professzionalisták és a laikusok érintkezését, vagyis a jog közérthetőségét is. Bár a jogi normák elsődleges címzettje – nyelvileg is – a jogalkalmazó, mert számára ír elő döntési mintát (ez és ez így és így büntetendő), másodlagosan azonban a laikusoknak kell érteniük belőle; megérteniük, hogy ha bizonyos módon cselekszenek, ahhoz a jog milyen következményt rendel. A „két úr” szolgálata (felfelé és lefelé)

14 Ehhez részletesebben lásd SZABÓ Miklós: *A szavak ereje. Beszédaktus és jogi aktus Lysias beszédeiben*. In KÖNCZÖL Miklós (szerk.): *Törvénytészeti retorika, jogász érvelés*. Budapest, Pázmány Press, 2016, 9–28.

persze szembemegy egymással, a rugalmasság kívánalma a közérthetőség követelményével, amelyet pedig megfogalmaz az értelmezés „aranyszabálya” (a szövegeket a szavak szokásos jelentésével és az adott nyelv szabályainak alkalmazásával kell érteni) és mérceként tűz ki a „tisztá beszéd” (*plain language*) mozzalma is.

6. A jogi szaknyelv-újításról

Hogyan válaszolhatunk tehát a konferencia címében megfogalmazott kérdésre: *Szükség van-e Magyarországon jogi-igazgatási szaknyelvújításra?* Egyszavas válasz semmiképpen sem adható. Felidézhetjük azonban, hogy a mai magyar jogi nyelv éppen a bő száz évet átfogó nyelvújító mozgalom (egyik) szülötte. Legalábbis a klasszikus, jogági törvénykönyvek mindmáig őrzik ennek az örökségnek a maradványait: feszes, de nem fontoskodó; veretes, de nem archaizáló; szakszerű, de nem érthetetlen a nyelvezetük. Kialakítása tudatos, célzatos, professzionális (ennyiben mesterséges), az eredményt azonban befogadta a köznyelv is (ennyiben természetes). A XIX. és XX. század fordulójára letisztult jogi nyelvet nyugodt szívvel hasonlíthatjuk ugyanezen kor (szép) irodalmi nyelvéhez, amely maga is, nemcsak a szöveg tartalma, esztétikai örömet kelt, máig eleven és élvezettel olvasható. Megválaszolendő azonban két további kérdés is: egyrészt az, hogy mi az, ami a nyelvújításnak tulajdonítható, és mi az, ami nem; másrészt az, hogy mi az, ami jogi és mi az, ami nem jogi a jogi szövegekben?

Az első kérdésre az mondható, hogy a (jogi) nyelvújítás (is) lényegében fordítási, terminológiai vállalkozás volt. A jognak a nemzeti nyelvek előtt is volt nyelve: a latin, nálunk is, miként Európa-szerte. A latin terminológia alap-szemantikáját a római jog adta meg. Ez a jog, s a megfelelő terminológia képezte a közös jog alapját a középkori jogélet és jogoktatás számára is; e korban az anyagi és eljárásjogi intézmények változásainak, fejlődésének leképezése is latinul történt meg. Mondhatni: „jogul” a nyelvújítás előtt is tudtak beszélni eleink, csak „magyarul” (azaz: „magyar jogul”) nem. Ahogy azonban a latin nyelvű Szentírás szétágazott a protestantizmus által indukált bibliafordítások eredményeként, úgy a nemzeti jogrendszerek elkülönülése is a nemzeti (jogi) nyelveknek nyitott utat. Nálunk ez a folyamat közismert módon a latin–magyar vagy latin–német–magyar szakszótárak – s a bennük foglalt terminológiai javaslatok – közzétételének sorozatán keresztül zajlott le. A – mából visszatekintve sokszor elképesztő – javaslatokat azonban a használatba vétel, a természetes nyelvbe való befogadás gyakorlata szűrte meg

és tisztította le. A mozgalom zárókövének tekinthetők a Magyar Jogi Lexikon kötetei,¹⁵ amelyek máig érvényesen kanonizálták a magyar jogi nyelvet. Ha ily módon az alapok kellőképpen le is lettek fektetve, az építmény továbbépítésének kényszere nem szűnt meg. A hajtóerőt változatlanul a jog, s a jogintézmények változása/fejlődése szolgáltatja, s immár nem a latin, hanem egy újabb *lingua franca*: az angol terminológia átültetésének nyelvújításait igényelve. A *trust*, *tort*, *leasing* stb. kifejezések befogadható „magyarítása” várat magára.¹⁶ (Ennek a szükségletnek nyilvánvalóan fennáll az inverze is: a magyar terminológia adekvát átültetése más jogi szaknyelvekbe.)

A második kérdésre az mondható, hogy a jogi szövegek „tartalomsgálgatói” nem csak, s még csak nem is elsősorban a jogászok. A szabályozási tárgyak az élet számos – inkább számtalan – területéről származnak: építészet, gyógyászat, bányászat, agrárium stb., és mindegyik területnek vannak professzionális művelői, akik hozzák magukkal a szaknyelvüket is. Ha ezek nem integrálódnak a jogi nyelvbe, legalább annak kifejezés- és fogalmazásmódjába, stílusába, akkor dezintegrálják a jogi nyelvet. Gyakran ez a helyzet. Ha tehát jogi nyelvújításról beszélünk, akkor ehhez azonnal hozzá kell érteni általában a szaknyelvi nyelvújítást, vagyis minden szakterület munkálkodását saját nyelvének a magyar nyelvbe integrálásán.¹⁷ Megjegyzendő, hogy Márkus Dezső hivatkozott alapműve a jogi szabályozás tárgyainak szakterminológiájára is kiterjedt, amit persze megkönnyített, hogy a nyelvújítási mozgalom egyszerre zajlott az élet minden területén. Azonban ahogy az akkori nyelvújítási hevületet a nemzeti nyelv kiteljesítésének vágya szította, manapság ellenirányú erők hatnak. A globalizáció, a nemzetköziesedés egyre több területen a nemzetek fölötti kommunikáció egységesített médiumának – vagyis az angolnak – kedvez.

7. Összegzés és javaslatok

Ez persze csak azt jelenti, hogy saját szakmájának közös szaknyelvi terminológiáját egy adott szakma minden művelőjének bírnia kell, de – ha jogi szabályozás tárgyát képezi – nem mentesít annak felelőssége alól, hogy

15 MÁRKUS Dezső (szerk.): *Magyar Jogi Lexikon*. (I–VI. kötet) Budapest, Pallas, 1898–1907.

16 Újra felvetődött egy „közös” jogi nyelv, ezúttal az angol – legalább részleges – bevezetésének javaslata is. Ehhez lásd: KERN, Christoph A.: Az angol mint a kontinentális bíróságok közös nyelve. *Magyar Jogi Nyelv*, 2022/2, 13–28.

17 Ezen példaszerűen és kitartóan fáradozik pl. a BŐSZE Péter szerkesztette *Magyar Orvosi Nyelv* című folyóirat.

szaktudását a magyar laikus közösséggel is meg tudja osztani. Ennek viszont feltétele a nyelv alkalmassága a fogalmak befogadható közvetítésére, következményesen pedig szükséges a befogadó konvenció ténylegességének pecsétje is. A természeti evolúció szelekciós mechanizmusai érvényesülnek a mi mesterségünk területén is: a kifejezésbeli, terminológiai változatok versengéséből a használatbeli túlélés hirdet győztest, nem pedig egy zsűri autoritatív döntése.

Ami mindebből összefoglalóan leszűrhető, az az, hogy szaknyelvfejlesztésre (mondjunk *újítást*) és annak részeként terminológiastratégiára feltétlenül szükség van. 1. Ez azonban nem lehet egyszeri, lendületből végrehajtott változtatás, mint annak idején a nyelvújító mozgalom volt, hanem folyamatos nyelvgondozásnak kell lennie. 2. Nem lehet egyirányú vállalkozás sem, amikor egy testület vagy akár az Akadémia eldönti a terminológiai dilemmákat, hanem javaslatok, alternatívák készletét felkínálva el kell érni valamely változat társadalmi használatba vételét, szentesítő konvencióját. 3. A vállalkozás nem korlátozódhat a jogi nyelv megújítására, hanem a nyelvhasználat teljes spektrumán, más szaknyelvekre is kiterjedően volna kívánatos elérni az összehangolt, koherens változásokat. 4. A szaknyelv szempontjából a „jogi” és „igazgatási” nem vonható egybe egy kötőjellel. A jogi nyelv problémái csak annyiban relevánsak a közigazgatás számára, amennyiben a közigazgatási *jogi szegmensről* van szó. A (magán- vagy köz)igazgatás *igazgatásspecifikus* területei – mint a PR, QM, IT, HR s általában a menedzsment – saját szaknyelvvvel rendelkeznek, amelyek különállását láttató erővel mutatja az „elangolosodásuk” előrehaladottságának mértéke.